

“KICHIK SHAHARLAR ME’MORIY-LANDSHAFTINI TASHKIL ETISH”

Rustambekov Ismoilbek Otabek o‘g‘li

Toshkent Kimyo Xalqaro Universiteti magistranti

Annotatsiya: *Maqolada turar-joy va jamoat binolarini obodonlashtirish va landshaft dizaynini me'moriy tashkil etishning xususiyatlari muhokama qilinadi, chunki hozirgi kunda yirik shaharlarda ekologik muhitning yomonlashishi sababli atrof-muhitni yaxshilash vositalaridan foydalangan holda binolarni loyihalash va qurish muammosining dolzarbligi ortib bormoqda.*

Kalit so‘zlar: *kompleks tabiiy geografik rayonlashtirish, tabiiy geografik rayon, o'lka, provinsiya, kichik provinsiya, okrug, landshaft, taksonamik birliklar sxemasi.*

Obodonlashtirishni baholash rekreatsion salohiyat, landshaft estetik yoki me'moriy va estetik jozibadorlikni baholashning bir qismini tashkil etadigan tadqiqot guruhini ajratib ko'rsatish mumkin. Qiziqarli tadqiqot Belgorod tadqiqotchilari tomonidan olib borildi, ular to'qqizta aholi punktini o'rganish natijasida aholi uchun turli landshaftlarning iste'molchi jozibadorligi omillarini aniqladilar [1]. Tomsk olimlari tomonidan obodonlashtirish sohasini kompleks baholash metodologiyasi taklif qilingan bo'lib, u Belgorod olimlarining tadqiqotlaridan farqli o'laroq, birinchi navbatda ma'muriy jihatdan qayd etilgan omillarni (moliyaviy byudjet, shaharsozlik hujjatlari va boshqalar) va aholining zaif afzalliklarini hisobga oladi [2]. Millioner shaharlarda obodonlashtirishni qiyosiy o'rganish [3] e'tiborni tortadi, unda asosan ma'muriy jihatdan qayd etilgan omillar tahlil qilinadi. Novosibirsk olimlarining obodonlashtirishni baholashning batafsil metodologiyasi, shu jumladan mahalliy kuzatuvlar va aholi faoliyatini tahlil qilish bilan nashr etilishini alohida ta'kidlash kerak [4]. Taklif etilayotgan texnikaning asosiy kamchiligini, ehtimol, butun bahoni umumiy reyting tizimiga olib kelish deb atash mumkin, bu erda maksimal qiymat mezon bo'yicha ideal qiymat emas, balki hudud uchun maksimal qiymat olinadi.

Albatta, shahar ko'chalarini obodonlashtirishni baholash mezonlarini tanlash uchun aholi uchun qulay shaharlar yaratishga bag'ishlangan bir nechta olimlarning ishlariga murojaat qilish kerak — J. Gehl [5, 6], A. Garvin [7], J. Speck [8], M. Kol-ville-Andersen [9]. Ushbu asarlar zamonaviy shahar dizayni, uning qulay muhitni shakllantirishdagi roli va shahar aholisining u bilan o'zaro munosabati haqida asosiy tushunchalarni beradi. Yaqinda o'tkazilgan xorijiy tadqiqotlar orasida A. Forsyth va boshqalarning ishini ta'kidlash kerak [10], shahar D izainni bir xil hududning olti xil usuli bilan baholashni ko'rib chiqadi. Natijada, mualliflar turli xil baholash usullarining kuchli va zaif tomonlari to'g'risida xulosalar chiqaradilar. Massachusetts texnologiya instituti olimlari [11] tomonidan olib borilgan tadqiqot innovatsion bo'lib, unda ular Google Street View panoramalari asosida ko'chalarni ko'kalamzorlashtirishni avtomatik baholash texnikasini taklif qilishdi, bu esa geoteglangan ma'lumotlarning katta massivlarini, shu jumladan shahar aholisi tomonidan yaratilgan ma'lumotlarni tahlil qilish yo'nalishini belgilab berdi.

Lipetsk viloyatida obodonlashtirish mavzulariga bag'ishlangan tadqiqotlar kam emas. Tarixiy bog'lar va maydonlar bo'yicha tadqiqot guruhini ajratib ko'rsatish mumkin, unda ushbu nashrning mualliflaridan biri ishtirok etgan, lekin ular asosan Lipetskgga ta'sir ko'rsatgan [12-14]. N. V. Anichkinaning Lipetsk viloyatidagi kichik shaharlar makoniga landshaft va tarixiy omillarning ta'sirini ko'rib chiqadigan tadqiqotlari kichik shaharlarga bag'ishlangan [15].

Jahon tsivilizatsiyasi o'zining zamonaviy rivojlanishida global xarakterga ega bo'lgan insoniyat jamiyatining yangi shakllari uchun ilmiy, texnik va iqtisodiy sharoitlarni yaratadi. Ilmiy-texnik taraqqiyot va jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi arxitektura va qurilish uchun doimiy ravishda yangi vazifalarni belgilab beradi, jamoat va turar-joy binolari dizaynini shakllantirish uchun yangi imkoniyatlar va talablarni belgilaydi.

Jamoat va turar-joy binolarining zamonaviy dizayn echimlarining asosi binolarni shakllantirishning ilmiy asoslangan usullariga, progressiv funktsional - rejalashtirishga, ar-me'moriy-fazoviy, konstruktiv va texnik usullarga, shahar va binolarda inson hayotining qulay sharoitlarini shakllantirish texnikasi va vositalariga asoslanishi kerak.

Bugungi kunda yirik shaharlarda ekologik muhitning yomonlashuvi tufayli yashash muhitini yaxshilash vositalaridan foydalangan holda binolarni loyihalash va qurish muammosining dolzarbligi ortib bormoqda. Ushbu muammo, ayniqsa, yangi texnologiyalar va qurilish materiallari paydo bo'lishi, shuningdek, yuqori zichlikdagi ommaviy qurilish bilan ajralib turadigan ko'p qavatli uy-joy qurilishi sohasida juda muhimdir. Zamonaviy zamonaviy turar-joy binolarida odam tabiatdan ayniqsa keskin ajralishni his qiladi, shuning uchun obodonlashtirish elementlari bilan dam olish joylarini tartibga solish binolarda ekologik fonni yaxshilash uchun kompensatsiya choralari sifatida ko'rib chiqilishi kerak [2].

Ko'klamzorlashtirilgan dam olish maydoni (GRS) ko'p funktsiyali me'moriy makon, bu qo'shimcha dam olish zonasini tashkil qiladi balkonlar [1] lojikalar va tomlar, shaklida kvartiralarda qishki bog'lar, apelsin va boshqalar.

Shu bilan birga, binoning me'moriy, ekologik va estetik tuzilishi dekorativ o'simliklar bilan obodonlashtirishning turli usullari va kichik me'moriy shakllardan foydalanish orqali yaxshilanadi [1].

Havoni yaxshilash, individual mikroiklimni yaratish, odamni psixologik va hissiy rehabilitatsiya qilish imkoniyatlarini kengaytirish orqali qo'shimcha dam olish joylari bilan kvartiraning qulayligini oshiradi. Rekreatsion yashil maydon inson uchun qulay yashash sharoitlarini saqlash uchun murakkab ekotizim sifatida qaraladi, shuningdek, kvartiraning va umuman binoning me'moriy tarkibining aksenti bo'lishi mumkin [1].

Landshaft dizayni landshaft dizaynidan farq qiladi va kichikroq maydonga yo'naltirilgan landshaft arxitekturasining maydoni.

Turar-joy majmualarini landshaft tashkil etish, obodonlashtirish va ko'klamzorlashtirish aholi hayoti uchun qulay va qulay sharoitlar yaratishga qaratilgan.

Turar-joy majmuasini joylashtirish loyihasining shaharsozlik bosqichi turar - joy qurilishining o'ziga xos xususiyati va xususiyatiga, maydonlar, ko'chalar, avtomobil yo'llari, jamoat va tijorat markazlari tizimiga qarab funktsional-rejalashtirish tashkilotini hal qiladi. Ushbu bosqichda landshaft arxitekturasining ob'ekti sifatida ochiq joylarning asosiy

joylashuvi aniqlanadi [5], tabiatni muhofaza qilish, relyefni saqlash, mavjud ko'chatlar va suv havzalarining umumiy echimi ishlab chiqilgan. Ushbu yondashuv hududning tabiiy sharoitlarini sinchkovlik bilan o'rganish va mutaxassislar - me'mor-rejalashtiruvchilar, landshaft me'morlari va muhandislarining bevosita ishtirokida ishlab chiqilgan [5].

Landshaft arxitekturasi-bu ochiq maydonlarning arxitekturasi, tabiiy elementlar va tashqi obodonlashtirish elementlari uni tashkil etishda etakchi rol o'ynaydi. Relyef, ko'katlar, gullar, suv, kichik me'moriy shakllar landshaft arxitekturasi o'ziga xos materialidir.

Landshaft arxitekturasi bog' va park san'atining izchil rivojlanishiga aylandi va uning badiiy dizayni va landshaft dizaynini o'z ichiga oladi. E'tibor bering, landshaft dizayni va landshaft arxitekturasi ekologik, ijtimoiy, shaharsozlik muammolarini hal qilish bilan chambarchas bog'liq.

Landshaft arxitekturasi zamonaviy usullari yordamida mavjud ziddiyatli vaziyatlarni va ularning shahar landshaftida namoyon bo'lish shakllarini tizimli tahlil qilish amalga oshiriladi. Shahar makonlarining fazilatlarini ijobiy o'zgartirish uchun landshaftni maqsadli o'zgartirish [7] sohasidagi xalqaro amaliyotni har tomonlama o'rganish, hududni rekonstruksiya qilish usullarini modellashtirish, landshaft dizayni vositalaridan foydalanish usullarini tavsiflash va tizimlashtirish zarur [4,7].

So'nggi o'n yilliklarda butun dunyodagi me'morlar atrof-muhitni muhofaza qilishdagi rolining muhimligini anglaydilar, landshaft arxitekturasi tabiiy muhit elementlaridan tobora ko'proq foydalanadilar.

Hozirgi kunda yashil me'morchilik, shaharsozlikda tabiiy muhitni tiklash loyihalashtirilgan binolarning qulayligini yaratishga ma'lum hissa qo'shmoqda.

Artur Kvarmbi, Obi Baumen, Piter Vetschem dunyoning buyuk me'morlari va dizaynerlari sifatida yashil me'morchilikni yaratishda katta muvaffaqiyatli qarorlar qabul qildilar, yashil bog'lar va parterlar bilan ma'lum me'moriy kom-plekslarni yaratdilar, bu erda tabiiy muhitga ega bo'lgan binolarning chiziqlari va shakllari gar-Monik ravishda geografik relyef bilan birlashtirildi. [3,8,13-20]

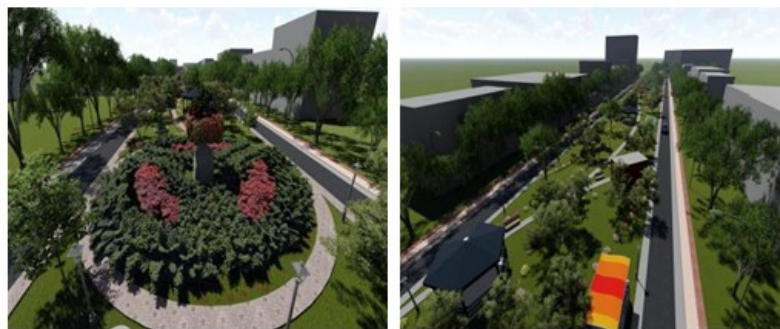
Topiariya san'atida quyidagi funktsiyalarni bajaradigan yashil ko'chatlar alohida o'rin tutadi:

Shaharning monoton uzunligini ajratib oling; ko'chalar va maydonlarning qo'shni fazoviy o'zaro bog'lanishi sharoitida yo'nalish. Alohida daraxtlar, ularning guruhlar yoki ekish qatorlari yo'nalishga aylanadi.

Ekishning asosiy turlari:

- daraxtlar va butalar (hedges);
- daraxt va butalar guruhlar, solitaires;
- vazo va idishlardagi maysazor, otsu gulli o'simliklar;

konstruktiv maxsus qurilmalarga (devorlar, "silindrlar", metall, simdan yasalgan "konuslar" va boshqalarga vertikal ekish shaklida lianalar.) (Anjir.1).



Анжир. 1. Турар-joy va jamoat binolari oldidagi bulvarni obodonlashtirish

Mutaxassislarining fikrlarini inobatga olgan holda, o'simlik turlarini tanlash uchun quyidagi xususiyatlarga javob beradigan o'simliklarni tanlash kerak: sekin o'sish, butun hayoti davomida almashtiriladigan kurtaklar hosil qilish qobiliyati va soyaga bardoshlik.

Qoraqalpog'iston Respublikasi yashil o'simliklarning boy assortimentiga ega. Topiariyalarni loyihalashda kotoneaster, Berberis, Thuja, tolning yig'layotgan shakllari (Salix integra va boshqalar) kabi keng tarqalgan turlardan foydalanish mumkin.) va boshqalar.

Tayyor shakl asosida chiroyli topiariyalarni yaratish haykaltaroshlik mahoratini talab qilmaydi. Butani yoki daraxtni hayvonlar figuralari yoki milliy bezaklar shaklida shakllantirish mumkin. Sun'iy maysazor bilan Topiariy yasashda tashqi ko'rinishi juda tabiiy bo'lgan yuqori chidamlilik bilan sifatli import qilingan maysazor ishlatiladi. Yengil figuralarni ishlab chiqarishda ishlatiladigan konstruksiyaning metall qismlari maxsus korroziyaga qarshi qoplama bilan ishlanadi. Topiary ramkalar avtomatik sug'orish tizimi bilan jihozlangan bo'lishi mumkin (Fig. 2).

Topiary san'at navlari hedges o'z ichiga oladi, yashil sculptures, Yaponiya uslubi - bog' bonsai qalamchalar, Art Nouveau - yashil ustunlar va spiral, yangi uslubi-kupligini, sohalar, piramida, bast daraxtlar, arklar va arbours daraxtlar qildi (Fig. 3).

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. A.A. Voronin, Principles of formation of green spaces in residential multi-storey buildings (Moscow, 2013)
2. D.A. Dorozhkin, International Scientific and Technical Conference of Young Scientists 169-172 (2018)
3. E.V. Zabelina, Search for new forms in landscape architecture (Moscow, Arkhitektura, 2005)
4. V.V. Kurbatov, Soviet architecture (Moscow, Prosveshchenie, 1988)
5. Landscape organisation of territories of limited use, Residential complexes. General regulations - Landscape Architecture with the Basics of Design
6. O.A. Shvidkovsky, Harmony of interaction (Moscow, Sroyizdat, 1983)
7. V.A. Nefedov, Architectural-landscape reconstruction as a means of urban environment optimisation (2005)
8. N.Sh. Rametov, Forum of Young Scientists 7(47), 228-231 (2020)

9. R.R. Safin, E.A. Belyakova, I.A. Valeev, Garden and park art: textbook (Kazan, Kazan Research Technological University (KNITU), 2009)
10. A.S. Uralov, Me'moriy shakllarni uygunlashtirish va bezash (2003)
11. Sh.B. Yuldashev, Theory and practice of modern science 2(44), 394-397 (2019)
12. J.O. Simonds, Barry W. Starke. Landscape architecture – A manual of Environmental Planning and Design (USA, 2013)